

Например: *mit Leib und Seele* = *mit Begeisterung* в отрывке: *Der Vater war mit Leib und Seele Förster, und früher hatten sie oft auf seinen Rundgängen begleitet* [13, с. 4].

Herz und Seele – иная компонентная соотношенность. *Herz* и *Seele* не находятся в семантическом отношении противоречия, как предыдущий пример: *Ein Herz und eine Seele sein* = *unzutrennlich sein, eng befreundet sein*. Соединение данных компонентов служит для усиления проявления совокупности всех чувств и духовных сил, иными словами, выражается интенсивное проявления признака. В приведенном эпизоде позитивно – эмотивная оценочность выступает в яркой интенсивной форме: *«Bevor ich kam, hast du dich gut mit dem Markus verstanden, gell?»*, *fragte Angelikaleise*. – *«Ja, wir waren ein Herz und eine Seele»*, *bekannte der Bauer* [9, с. 58].

Обширную группу составляют фразеологические концепты, описывающие приятные ситуации, последствием которых являются приятные для субъекта события. Данная группа изображает как реальные, так и нереальные ситуации. Позитивная семантика таких единиц может в одном всего лишь предложении очертить четкие контуры эмотивной оценки, а может обнаруживаться на фоне широкого контекста или даже целого произведения. Большинство фразеологизмов данной группы передают помимо оценочной характеристики и интенсивность признака. Например: *js Herz schlägt höher* = *erwartungsvoll, voller freudiger Erregung* в контексте: *Diese Neuigkeit ließ Michaels Herz höher schlagen* [12, с. 8].

Значение фразеологического концепта *ans Herz wachsen* = *jm sehr lieb geworden sein* изображает нереальную ситуацию. Контекст уточняет позитивно-эмотивную маркированность оценочной семантики и раскрывает особенности использования данного концепта не только для качественной характеристики объекта (персонажа литературного произведения – Heike), но и для того, чтобы показать отношение к последнему со стороны другого: *«Und inzwischen ist sie dir so ans Herz gewachsen, dass sie wie eine Enkelkind für dich ist»*, *sagte Pater Erwein* [15, с. 19].

Таким образом, оценочные фразеологизмы являются знаками фиксированной или нефиксированной оценки, которые реализуют мелиоративно-эмотивную оценку в определенном лексическом окружении. Контекст обнаруживает и предопределяет оценочную квалификацию исходного фразеологического концепта, а также уточняет и поясняет особенности употребления фразеологической единицы в языке.

Источники и литература

1. Гамзюк М. В. Эмотивный компонент значения у процесі створення фразеологічних одиниць (на матеріалі німецької мови). – Київ: 2000 / Видавн. центр КДЛУ. – 256 с.
2. Глазунова О. И. Логика метафорических преобразований. СПб., 2000. – 190 с.
3. Дашевская В. Л. Роль фразеологических единиц в формировании и развертывании семантики контекста // Сб. науч. Тр. МГПИИЯ. – М. – Вып. 198. – С. 35 – 46.
4. Клушина Н. И. Языковые механизмы формирования оценки в СМИ // Публицистика и информация в современном обществе. Под общ. ред. проф. Солганика Г. Я. – М.: 2000. – С. 94-96.
5. Майданова Л. М., Соломатов С. И., Федотовских Т. Г., Чудинова А. П. Слово и ключевые смыслы в современных медиа-текстах. – Екатеринбург: Изд-во Урал. Ун-та, 2004. – 231 с.
6. Медникова Э. М. Значение слова и методы его описания. – М.: «ВШ», 1974. – 202 с.
7. Фадеева И. В. Фразеологические единицы с положительной оценкой в современном английском языке. Дис... канд филол. наук. 10.02.04. МГПИИЯ. – М., 1989. – 256 с.
8. Christa Riedling. Heimat ist nur ein Wort // Heimatträume. Band 303. – 64 S.
9. Christa Riedling. Ich habe dir nie die Treu' gebrochen // Heimatträume. Band 303.
10. Die Online – Zeitung für den Landkreis Stade. Tagesblatt. 15.03.07.
11. Franziska Merz. Die Rose am Wegesrand // Schicksal und Heimat. – № 10. – 64 S.
12. Maria Huber. Der Herzensdieb von Josefstal // Heimweh – Roman. – № 20. – 64 S.
13. Monika Leitner. Die Förster – Christl kriegst du net! // Heimatträume. Band 303. – 64 S.
14. Peter Steinberg. Heimwärts weht der Wind // Berge Schicksal und Heimat. – № 7. – 64 S.
15. Stefanie Valentin «Der alte Xever war's» // Die Vroni von der Goldberg – alm. – № 2. – 64 S.

Петруляк В. Ф.

ДО ПИТАННЯ ПРО ФУНКЦІОНУВАННЯ КОНОТАТИВНИХ ТОПОНІМІВ (НА МАТЕРІАЛІ ЗАКАРПАТСЬКИХ МІКРОТОПОНІМІВ БАСЕЙНУ Р. УЖА)

Праці останніх років свідчать про зацікавлення та зосередженість науковців на широкому спектрі лінгвокультурологічних питань, серед яких є і проблема дослідження культурної конотації [14]. Зауважимо, що подібні студії є надійним ключем до вивчення та кращого розуміння не лише мовних явищ, але й історії та культури, бо саме в них вбачаються джерела конотацій. У зв'язку з цим виникає питання про механізм накопичення й збереження культурної інформації в слові.

Як зазначає А. Т. Хроленко, мовним виявом конотації вважають переносні значення, метафори і порівняння, похідні слова, фразеологічні одиниці, прислів'я, приказки, синтаксичні конструкції типу «X є X» (жінка є жінка) [14, с. 84]. Саме тому лінгвокультурологічні дослідження проводяться в основному на базі апелювативних одиниць. Дослідження можливостей розвитку конотацій на пропріальному рівні, до того ж в україністиці, тільки набирають обертів [15].

На думку Я. Мозгової, у вузькому розумінні «конотація може визначатися як той компонент семантики мовної одиниці, за допомогою якого виражається емоційний стан мовця та обумовлене ним відношення до адресата, об'єкта та предмета мовлення, ситуації, в якій відбувається дане мовленнєве спілкування і які називаються в логіко – предметному значенні цієї одиниці» [10, с. 59]. У широкому розумінні конотація – «це сукупність додаткових значень слова, або відтінки денотативного значення» [10, с. 59]. Беручи до уваги той факт, що розвиток конотацій визначається передусім етнічною самосвідомістю, можна стверджувати про їхню національну специфіку. Саме тому важливим є розгляд конотацій апелювативних (деонімних) топонімів через призму ментальності. Як зазначає Є. Черепанова, «при вторинному найменуванні об'єктів типу Камчатка відбувається використання не топоніма в його «чистому вигляді», а переосмислення географічного імені, яке

зазнало неповної деонімізації. ...Воно одночасно «напівтопонім» і «напівапелатив», своєрідний онімічний «мезонім». Воно ще сприймається як назва конкретного об'єкта, але уже семантично розширене, має предметний зміст, здатне вступати в синонімічні відношення з апелативами (узуальними чи окаяціональними)» [15, с. 79-80]. На нашу думку, переосмислення й деонімізація відбуваються одночасно як два взаємопов'язані фактори, оскільки про зміни та нашарування в семантичній структурі можна говорити лише на рівні апелативних назв.

Для українського мовознавства дослідження топонімії окремих регіонів є важливими і цінними, оскільки вони збагачують українську ономастику новим матеріалом, сприяють поглибленню теоретико-методологічних засад. Саме тому на сьогодні уже здійснений комплексний аналіз топонімного матеріалу окремих ареалів такими дослідниками, як Я. Рудницький [13], Ю. Карпенко [4], В. Лобода [7], Л. Масенко [8], Д. Бучко [1], Я. Пура [12] та ін. Зокрема, закарпатські ойконіми стали об'єктом дослідження К. Галаса [2]. За останній час з'явилися дисертаційні дослідження О. Михальчук [9], В. Котович [5], Н. Лісняк [6], Н. Герети [3] та ін.

У нашому дослідженні ми торкнулися проблеми функціонування конотативних топонімів, які займають особливе місце у системі топонімоутворення. Наше дослідження базується на мікротопонімному матеріалі басейну річки Ужа (далі – брУ), особисто зібраному експедиційним методом протягом 2005-2006 рр., який вперше стає об'єктом спеціального ономастичного дослідження. Адміністративно брУ охоплює Великоберезнянський, Перечинський та частково Ужгородський райони Закарпатської області, а з погляду діалектного членування української мови належить до середньозакарпатського масиву. На території басейну річки Ужа нами зафіксовано 15 мікротопонімних назв, базою утворення яких стали географічні назви, що вже утворилися та функціонують на іншій території: *Англ'їя* (Зарічово), *Вірош* (Смерекова), *Варишва* (Вішка), *Йегнет* (Люта), *Китмі* (Полянська Гута), *Корзуї* (Бегендятьська Пастіль), *Куба* (Вішка), *Лондон* (Луз), *Радванка* (Лікіцари), *Санта – Барбара*, *Тв'ін Пікс* (Кам'яниця), *Тузла* (Литовець), *Чорнобыл'* (Люта), *Шанхай* (Дубриничі), *Штати* (м. Перечин). Всі названі мікротопоніми позначають частини, кутки сіл Великоберезнянського, Перечинського та Ужгородського районів Закарпатської області. Припускаємо, що в діалектному мовленні відбулася подальша апелативізація названих конотативних топонімів із збереженням у свідомості мовців «географічної перспективи» (Є. Черепанова) відонімного апелатива. Можна з абсолютною впевненістю стверджувати, що переважна більшість назв виникла ще в радянський період. Наразі здійснимо спробу проаналізувати конотативні назви пізнішого утворення, а саме – в пострадянський час: *Англ'їя*, *Санта – Барбара*, *Тв'ін Пікс*, *Чорнобыл'*, *Штати*.

Мета нашого дослідження – аналіз названих конотативних топонімів у лінгвокультурологічному аспекті. На думку Є. Черепанової, щоб проаналізувати конотативні топоніми, які брали участь у вторинній номінації об'єктів, необхідно, по-перше, прослідкувати лінії смислового розвитку таких власних назв та, по-друге, встановити ті смислові відтінки топонімних метафор, які згодом реалізувалися при найменуванні нових географічних об'єктів. [15, с. 82]. Виконання саме таких завдань передбачає мета нашого дослідження.

Значну роль у виникненні та функціонуванні конотацій відіграють екстралінгвальні чинники. Передумовами зародження метафоричних вживань названих топонімів стала пострадянська дійсність з відомими політичними, економічними, соціальними та культурними перетвореннями. Як прийнято вже казати, це час старих відмерлих та нових ненароджених цінностей. Цю лагуну заповнив медіапростір, який заповнив та вкрай перенаситив «людський простір». Можна припустити, що за умов відсутності власного досвіду та знань про «той, інший» світ, телебачення було (і, на жаль, залишається) заміником всіх інформаційних засобів. Та найцікавішим залишається той факт, що джерелом будь-якої інформації (яка дає відповідь на всі запитання) та засобом набуття так званого життєвого досвіду були не інформативно-пізнавальні передачі, а розважальні – серіали, ток-шоу і, звичайно ж, реклами. Однак, будь-яке сприймання та засвоєння знань відбувається через призму норм поведінки, традиції, усталені звички, самосвідомість, що виражають національну специфіку культурного середовища. Тому А. Щербак вважає, «що в діалектному ономастиконі проєктуються щоденні (повсякденні) знання людини про світ, які певним чином значно відрізняються від наукових» [16, с. 224]. Ці та інші чинники породжують в умовах комунікації експресивні, оцінні, емоційні компоненти значення деонімізованої назви, різноманітні додаткові осмислення та асоціативні прирости, що складають ядро конотативних значень [10, с. 59].

Завдяки своєму референтному значенню 'багата, заможна країна' знайшов своє відображення у мікротопонімії брУ топонім Англія (*Англ'їя*), який згодом розвинув інші референтні значення: 1) 'багатша частина села'; 2) 'куток села, де живуть самозакохані й ледачі газдині'; 3) 'частина села, де постійно (в будні і свята) люди відпочивають'. Причиною розвитку подібних конотацій стало постійне протиставлення «нас – їх», що традиційно розумілося як «бідні – багаті», «злидні – достатки». Подібні принципи й мотиви номінації стимулювали появу й функціонування мікротопоніма *Штати*. Головну роль у виборі «готової» назви для вторинної номінації відіграла асоціація за подібністю міського ландшафту. Район *Штати* у м. Перечин вважається досить престижним та відрізняється від навколишнього краєвиду своїми висотними будинками. Напевно, для всього світу Сполучені Штати Америки, перш за все, це країна з хмарочосами, які уособлюють багатство, економічний розвиток, достаток та, безперечно, владу. Таким чином, з референтного значення 'місто з висотними будівлями' розвинулися такі вторинні значення: 1) 'багатий респектабельний район'; 2) 'район, де живе керівна верхівка міста'.

Реакцією на переглянуті фільми, що стали практично «серіальними піонерами» на пострадянському екрані, стала поява в мікротопонімії брУ таких назв кутків сіл, як *Санта-Барбара* та *Тв'ін Пікс*. Нікого не залишили байдужими довготривалі сюжетні перипетії американського фільму, основні події якого відбувалися у каліфорнійському містечку Санта-Барбара. Первинною конотацією названого топоніма було 'місто, де постійно щось коїться'. На місцевому ґрунті відбувається подальший розвиток багатьох оригінальних значень: 1) 'куток, з мешканцями якого завжди відбуваються незвичайні пригоди (зради, пограбування, шахрайство, сімейні колізії)'; 2) 'частина села, де проживають «найкращі» пліткарки'. Останнє значення закономірно породило конотацію 'місце, де можна дізнатися будь-яку інформацію'. Географічна назва Твін Пікс увійшла в закарпатську

мікротопонімію з вторинним конотативним значенням 'куток, з мешканцями якого завжди відбуваються небезпечні пригоди'. На розвиток первинної конотації 'небезпечне місце' вплинув характер містичного однойменного серіалу. Однак, зараз важко визначити справжні мотиви номінації цього кутка села. Сумніви породжує існування у цій частині населеного пункту розважального закладу – кафе-бару «Твін Пікс» (можливо, саме назва закладу була першим носієм цього імені, згодом відбувся процес переосмислення назви, який дозволив по-новому мотивувати її вибір.

Окремого розгляду потребує топонім Чорнобиль (*Ч'орнобыль*'), який теж узяв участь у вторинній номінації. На розвиток конотацій у ньому вплинула катастрофа 1986 року. Як відомо, закарпатська територія не зазнала сильного ураження та втрат, проте ніхто з людей не залишився байдужим до тих страшних подій. Назва поліського містечка назавжди закарбувалася у пам'яті мовців та ввійшла в мікротопонімію брУ з конотацією 'холодне і вологе місце', пройшовши ряд «проміжних» стадій референтних конотацій: 1) 'темне і страшне місце'; 2) 'занедбане місце'; 3) 'небезпечне місце'.

Аналізований матеріал засвідчив акумулюючу здатність мовних одиниць, які стають відображенням національного світовідчуття окремого етносу, його культури, історії та думки. Таким чином, розгляд конотацій деонімних топонімів можливий лише через призму ментальності. Матеріал, який забезпечує досліднику мікротопонімія, є неоднорідним і потребує багатоаспектного вивчення. Окремого розгляду потребують мікротопоніми *Вірош, Варшав, Йези'нет, Китай, Кóрзуу, Кúба, Лондон, Рáдванка, Тузла, Шанха́й*, аналіз яких дозволить визначити загальну специфіку використання та функціонування конотативних топонімів, спільні мотиваційні групи аналізованих назв та особливості зв'язку та взаємодії мови (внутрішній фактор) та культури (зовнішній фактор). Безперечно, ця особлива група географічних назв є надзвичайно цікавою і потребує подальших студій, які ми плануємо здійснити у наступних наукових пошуках.

Література

1. Бучко Д. Походження назв населених пунктів Покуття. – Львів, 1990.
2. Галас К. Й. Топонимика Закарпатской области (названия населенных пунктов): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Ужгород, 1960. – 15 с.
3. Герета Н. М. Ойконімія північної Хмельниччини: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Умань, 2004. – 20 с.
4. Карпенко Ю. О. Топонімія Буковини. – К.: Наук. думка, 1973. – 238с.
5. Котович В. В. Ойконімія Опілля XII – XX ст.: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Івано-Франківськ, 2000. – 20 с.
6. Лісняк Н. І. Мікротопонімія Західного Поділля: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Ужгород, 2004. – 30 с.
7. Лобода В. Топонімія Дніпро – Бузького межиріччя. – К., 1976.
8. Масенко Л. Т. Гідронімія Східного Поділля. – К.: Наук. думка, 1979.
9. Михальчук О. І. Мікротопонімія Підгір'я: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – К., 1998. – 20 с.
10. Мозгова Я. О. Експресивність у структурі конотативного значення // МОВА І КУЛЬТУРА. (Науковий журнал). – К.: Видавничий Дім Дмитра Бурого, 2007. – Вип. 9. – Т. VI (94). Національні мови і культури в їх специфіці та взаємодії. – С. 58-62.
11. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Наука, 1988.
12. Пура Я. О. Походження назв населених пунктів Рівненщини. – Львів, 1990. – 142 с.
13. Рудницький Я. Географічні назви Бойківщини. – 2 – е вид. – Вінніпег, 1962.
14. Хроленко А. Т. Основы лингвокультурологии. – М.: Флинта, Наука, 2005. – 181 с.
15. Черепанова Е. Конотативні топоніми // Ономастика Полісся / Відп. ред. І. М. Железняк. – К., 1999. – С. 77-91.
16. Щербак А. С. Принципи отражения языковой картины мира в региональном ономастиконе // МОВА І КУЛЬТУРА. (Науковий журнал). – К.: Видавничий Дім Дмитра Бурого, 2007. – Вип. 9. – Т. VI (94). Національні мови і культури в їх специфіці та взаємодії. – С. 221-225.

Підкамінна Л.

ЕПІТЕТИ-ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНІЗМИ ЯК ЗАСІБ МОДЕЛЮВАННЯ ПОЕТИЧНОЇ КАРТИНИ СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕТИЧНОЇ МОВОТВОРЧОСТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА)

Стилістичні функції церковнослов'янської лексики вивчалися багатьма науковцями, однак у сучасних дослідженнях церковнослов'янізми не розглядаються як відмінний від давньоруського та староукраїнського шар лексики [10, с. 87]. Проте незаперечним є факт, що обізнаність українського суспільства з церковними літургіями, читання Біблії спричинило функціонування в українській мові запозичених зі Святого Письма лексем на означення понять, пов'язаних з морально-етичними, релігійними реаліями, деякі з них функціонують у сучасній українській літературній мові у незмінному вигляді понині (насушній, превелібний тощо).

У зв'язку з цим значний інтерес у науковому плані становить мовотворчість Т. Г. Шевченка, основоположника сучасної української літературної мови, який, збагативши українську літературу новими темами та ідеями, став новатором і в пошуках словесно-виражальних форм та засобів. Семантичні та стилістичні особливості церковнослов'янської лексики у мові Т. Г. Шевченка вивчали Т. Бовсунівська, О. Дзера, Л. Мацько, І. Огієнко, М. Павлюк, В. Русанівський та ін. Однак поза увагою науковців залишилася здатність церковнослов'янців функціонувати у Шевченкових поетичних текстах у якості епітетів, у той час, як ці стилістично марковані мовні одиниці спроможні як ідентифікувати характерні особливості поетичної картини світу митця, так і транслювати асоціативно-аксіологічні орієнтири Шевченкової мовної практики.

Поетична картина світу – це своєрідне динамічне утворення, за допомогою якого у художній формі і за допомогою художніх засобів здійснюється обробка інформації про навколишній світ і водночас накопичується ця інформація в узагальненому вигляді. Тобто конкретні мовні засоби стають своєрідною системою «упаковки» нового знання.

Таким чином, поетична картина світу виступає моделлю фрагмента мовної картини світу і, як і будь-яка модель, вона має свою структуру.

А якщо поетична система визнається структурованою, то природно виникає питання будови цієї структури, а також питання її структурних першоелементів.

Одним із таких структурних першоелементів у поетичній реальності закономірно можна вважати епітет, оскільки «із якомога повнішого словника епітетів літературної мови, вимальовується й національна картина світу, особливості її репрезентації» [1, с. 6].